

І. А. Княжева

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРАНТІВ У МЕЖАХ КУРСУ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ»

У статті розкрито сутність самостійної роботи як специфічного педагогічного засобу організації та керівництва самостійною діяльністю магістрантів – майбутніх викладачів; показано, що вона, як сукупність дій суб'єкта навчання, передбачає: визначення власної мети й завдань, планування шляхів їх досягнення, мотивацію, визначення процесу дій, їхній самоконтроль і корекцію для досягнення поставленої мети; виділені етапи самостійної роботи (підготовчий, основний, завершальний), розроблений її зміст у межах авторського курсу «Методика викладання педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах».

Ключові слова: самостійна робота, магістранти, майбутні викладачі, методика викладання, педагогічні дисципліни, вищі навчальні заклади.

Постановка проблеми. Серед стратегічних завдань вищої освіти в Україні пріоритетними є підготовка майбутніх фахівців, здатних до продуктивної самостійної творчої діяльності, готових до постійного саморозвитку й самозростання в контексті світового культурного простору. Особливої ваги ця проблема набуває у зв'язку з необхідністю якісної професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів, які покликані розв'язувати ці завдання, що актуалізує необхідність вдосконалення системи організації самостійної роботи магістрантів як важливої складової кредитно-модульної системи організації навчання.

Аналіз актуальних досліджень. Вплив самостійної роботи на становлення і розвиток особистості досліджено Б. Г. Ананьєвим, І. Д. Бехом, О. О. Бодальовим, Л. С. Виготським, Г. С. Костюком та ін. Обґрунтування загально дидактичних основ організації самостійної роботи майбутніх педагогів здійснено в наукових дослідженнях А. М. Алексюка, С. І. Архангельського, Ю. К. Бабанського, А. М. Богуш, С. У. Гончаренка, В. І. Загвязинського, Н. В. Кузьміної, А. І. Кузьминського, І. Я. Лернера, В. О. Онищука, М. М. Скаткіна, О. М. Спіріна та ін. Специфіку організації самостійної діяльності студентів вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації розкрито в працях Л. В. Артемової, С. С. Вітвицької, Н. С. Журавської, М. О. Князян, З. Н. Курлянд, В. Т. Лозовецької, В. В. Луценко, І. В. Хом'юк, В. В. Ягупова та ін., зокрема А. М. Алексюком, Н. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистим [1] доведено, що диференціація самостійної роботи відповідно до індивідуально-типологічних

властивостей студентів дозволяє підвищити її ефективність. С. У. Гончаренком [2] обґрунтована залежність ефективності самостійної роботи від якості керівництва нею з боку педагога, визначено його керівні функції, серед яких розробка системи завдань, визначення мети кожного з них, інструктування щодо етапів їх виконання, спостереження за розгортанням самостійної роботи, внесення необхідних коректив у процес її здійснення, підведення підсумків, оцінювання. Центральною умовою ефективності самостійної роботи вважається глибоке усвідомлення її цілей і засобів, самого себе як особистості, яка здійснює самоспрямування, самоорганізацію й самоконтроль процесу самонавчання, встановлює його позитивні сторони й недоліки [3]. Незважаючи на суттєвий науковий доробок даної проблеми, існуючі розробки не повністю враховують специфіку самостійної роботи магістрантів – майбутніх викладачів педагогічних дисциплін у процесі їхньої професійно-педагогічної підготовки.

Мета статті: обґрунтувати значення та розробити зміст організації самостійної роботи магістрантів у межах курсу «Методика викладання педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах» (далі – «МВПД у ВНЗ»).

Виклад основного матеріалу. Самостійна робота в педагогічному ВНЗ є однією з форм оволодіння навчальним матеріалом поза межами обов'язкових навчальних занять. Її спрямовано на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, їх поглиблення, набуття й удосконалення практичних навичок та умінь щодо здійснення майбутньої педагогічної діяльності. Самостійна робота завершує завдання всіх інших видів навчальної діяльності, адже знання, що не стали об'єктом власної діяльності, не можуть вважатися дійсним надбанням людини. Тому самостійна робота має навчальне, особисте й суспільне значення.

Самостійна робота – це діяльність, що організується тим, хто навчається в силу його пізнавальних мотивів у найбільш зручній, раціональній, з його точки зору, час і контролюється ним самим на основі опосередкованого системного управління з боку викладача. Вона є специфічним педагогічним засобом організації й керівництва самостійною діяльністю магістрантів. Як вид навчальної діяльності вона може розглядатись у вигляді циклу. Його етапами є підготовчий, основний і завершальний. На кожному етапі циклу реалізуються певні функції щодо управління й самоуправління діяльністю майбутніх викладачів. На підготовчому – реалізуються функції утворення мети, діагностування,

прогнозування й планування; на етапі реалізації (основному) – організаційна, мотиваційна, інформаційна, оцінна, контрольна та корекційна; на завершальному етапі – аналітична. Самостійна робота як сукупність дій суб'єкта навчання передбачає: визначення власної мети та завдань і планування шляхів їх досягнення; мотивацію, визначення процесу дій з обраним предметом і самоконтроль та корекцію дій для досягнення заздалегідь визначеної мети.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, регламентується навчальним планом (робочим навчальним планом) і, згідно з положенням Закону України «Про вищу освіту», повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу, відведеного для вивчення конкретної навчальної дисципліни. Так, авторською програмою курсу «МВПД у ВНЗ» із 180 годин, що заплановано на вивчення даного курсу, 97 віддано на самостійну роботу магістрантів. Завдання для самостійної роботи розроблені відповідно до вимог, прийнятих дидактикою національної вищої школи, як-от: завданнями для самостійної роботи можуть виступати завдання для підготовки до різних форм контролю; завдання для набуття практичних навичок мають посідати головне місце в системі самостійної роботи, а для набуття теоретичних знань – характеризуватися перетворенням теоретичної інформації; вони мають бути професійно орієнтованими, диференційованими за рівнями складності тощо.

Наведемо завдання самостійної роботи магістрантів – майбутніх викладачів, передбачені авторською програмою нормативної дисципліни «МВПД у ВНЗ» відповідно до кожної з тем.

Тема 1. Місце курсу «МВПД у ВНЗ» у структурі професійної підготовки викладача педагогічних дисциплін вищої школи: схарактеризувати й проілюструвати прикладами зміст зв'язків курсу «МВПД у ВНЗ» із навчальними предметами програми підготовки бакалаврів спеціальності «Дошкільної освіта»; скласти схему, що висвітлює призначення курсу «МВПД у ВНЗ» у структурі професійної підготовки майбутнього викладача ВНЗ; підготувати інформацію та презентацію з теми «Джерела розвитку курсу «МВПД у ВНЗ»»

Тема 2. Нормативна база з організації процесу навчання в педагогічному ВНЗ: підготувати каталог сайтів і літературних джерел, що містять документи з нормативної бази організації навчання в педагогічних ВНЗ; на підставі аналізу основних положень Національної доктрини розвитку освіти Україні у XXI столітті, визначити мету, основні пріоритети

вищої освіти та принципи інтеграції освіти України до міжнародного освітнього простору; підготувати аргументи й дібрати факти щодо практики створення єдиного Європейського простору вищої освіти; дібрати факти та продумати аргументи для диспуту з теми «Чи забезпечить запозичення досвіду європейських країн вихід із кризи вітчизняної вищої освіти?».

Тема 3. Цикл педагогічних дисциплін та його навчально-методичне забезпечення: зробити порівняльний аналіз навчальних планів педагогічного коледжу (училища) й педагогічного університету для студентів спеціальності «Дошкільна освіта» за структурою, змістом і обсягом годин та проілюструвати його результати наочно; скласти каталог навчальних програм з курсу «Дошкільна педагогіка» за останні 20 років, провести їх порівняльний аналіз і подати його результати у вигляді презентації; провести аналіз робочих навчальних програм викладачів педагогічних дисциплін і визначити вимоги щодо їх створення; на основі аналізу навчальних і робочих навчальних програм педагогічної дисципліни (за вибором магістранта) визначити та схарактеризувати їх інваріантний і варіативний складники; розробити проект робочої навчальної програми педагогічної дисципліни (за вибором); за результатами аналізу робочих навчальних програм викладачів педагогічних дисциплін і заповнити таблицю.

Навчальна дисципліна	Мета	Завдання	Зміст

Тема 4. Форми організації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення педагогічних дисциплін: дібрати інформацію щодо розвитку організаційних форм навчання дорослих в історії світової вищої освіти й довести зв'язок між освітньою моделлю й організаційними формами навчання; скласти каталог традиційних та інноваційних форм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів і проаналізувати доцільність їх застосування у процесі вивчення педагогічних дисциплін; дібрати аргументи й факти для участі в дебатах про шляхи вдосконалення форм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Тема 5. Методика організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення педагогічних дисциплін: за робочими навчальними програмами курсів «Вступ до спеціальності», «Загальна педагогіка» і «Дошкільна педагогіка» визначити зміст самостійної роботи студентів та

аргументувати співвідношення самостійної роботи й аудиторних занять за обсягом витрат часу; скласти каталог основних видів і форм самостійної роботи студентів та провести експертизу їх ефективності; розробити проект завдань для самостійної роботи студентів з курсу «Вступ до спеціальності», зорієнтованих на пізнавальну діяльність студентів на репродуктивному, частково-продуктивному і творчому рівнях; розробити проект методичних рекомендацій для студентів щодо виконання самостійної роботи з курсу «Вступ до спеціальності».

Тема 6. Методика проектування змісту й керівництва педагогічною практикою студентів спеціальності «Дошкільна освіта»: проаналізувати наскрізну програму педагогічної практики для студентів спеціальності «Дошкільна освіта» й дати порівняльну характеристику мети і завдань різних видів практики; на основі порівняльного аналізу робочих програм педагогічної практики в ДНЗ студентів педагогічного училища й університету визначити особливості їх змістового наповнення та специфіку організації; скласти схему, що ілюструє зв'язок теоретичної підготовки студентів з педагогічних дисциплін і завдань професійної діяльності студентів-практикантів; схарактеризувати й проілюструвати прикладами використання у змісті педагогічної практики у ДНЗ знань студентів, набутих у процесі вивчення педагогічних дисциплін; проаналізувати завдання для студентів за робочою програмою навчальної практики завдання для студентів і запропонувати варіанти їх удосконалення. Розробити методичні поради для студентів щодо їх виконання.

Тема 7. Методи й засоби викладання педагогічних дисциплін: розробити модель, що ілюструє співвідношення методів, методик і технологій навчання, навести аргументи, що її пояснюють; навести приклади доцільного / недоцільного використання методів навчання (за обраною класифікацією) у викладанні педагогічних дисциплін; розробити зміст і сценарій ділової гри «Експертиза методів навчання», підготувати матеріали для її проведення; обґрунтувати можливості та доцільність застосування комп'ютерних технологій навчання у викладанні педагогічних дисциплін; схарактеризувати відмінності й характерні ознаки інтерактивних методів навчання (кейс-метод, мозковий штурм, круглий стіл, ділова гра, дебати, метод проектів, метод тренінгу, евристична бесіда, мапа розуму тощо), здійснити порівняльний аналіз їх ефективності та проілюструвати прикладами можливість застосування у викладанні педагогічних дисциплін; підготувати методичну розробку фрагменту навчального заняття зі студентами (за вибором) із застосуванням інтерактивних методів.

Тема 8. Інноваційні підходи до організації навчання у ВНЗ: визначити відмінності й характерні ознаки компетентнісного, діяльнісного, особистісно-зорієнтованого, соціокультурного, андрагогічного й традиційного підходів до організації навчання, здійснити порівняльний аналіз їх ефективності та проілюструвати прикладами; схарактеризувати технологію контекстного (розвивального, проблемного, модульного, дистанційного тощо – за вибором магістранта) навчання за такою схемою: класифікаційні параметри технології (вказати обрану класифікацію); цільові орієнтації технології; концептуальні положення технології; особливості змісту (принципи побудови змісту навчання, предметна логіка викладення матеріалу тощо); особливості методики (способи викладення матеріалу, організація навчально-пізнавальної діяльності студентів, навчально-методичне оснащення педагогічного процесу, оцінювання навчальних досягнень тощо) і запропонуйте можливості її застосування в підготовці фахівців у галузі дошкільної освіти; скласти тезаурус основних понять, що характеризують специфіку кредитно-трансферної системи організації навчання, проаналізувати її особливості та визначити переваги; визначити принципи організації ефективної взаємодії викладача та студентів і проранжувати їх; здійснити порівняльний аналіз функцій викладача педагогічних дисциплін як тьютора, модератора, фасілітатора, коуча, ігротехніка й проілюструвати прикладами.

Тема 9. Методика проектування і проведення лекцій із педагогічних дисциплін: скласти структурну схему лекції та виділити в ній інваріантні й варіативні складники; здійснити аналіз дидактичних, розвивальних і виховних завдань навчального заняття з педагогічних дисциплін, прокоментувати твердження «Для корабля, що не знає, в яку гавань пливати, ніколи не буває попутного вітру»; відповідно до розробленого в робочій навчальній програмі педагогічної дисципліни тематичного плану курсу скласти проект мети й завдань лекційних занять до одного із змістових модулів (за вибором); на основі порівняльного аналізу особливостей різних видів лекцій визначити критерії їх відбору в процесі викладання педагогічних дисциплін; обравши тему з курсу «Дошкільна педагогіка» розробити 3 проекти різних видів лекційного заняття (лекція-візуалізація, інформаційна, проблемна, бінарна, лекція-панель тощо – за вибором) і підготуватися до їх проведення і взаємоаналізу; запропонувати методичні прийоми, що сприяють підвищенню пізнавальної активності студентів під час лекції; скласти пам'ятку для викладачів-початківців «Анатомія сучасної лекції».

Тема 10. Методика проектування й проведення семінарських занять із педагогічних дисциплін: на основі порівняльного аналізу трьох типів семінарських занять заповнити таблицю:

Тип семінару	Мета	Методи, прийоми, технології	Особливості взаємодії викладача та студентів
Традиційний			
Поглибленого вивчення педагогічної проблеми			
Спецсемінар			

Розробити план-конспект семінарського заняття з елементами ділової гри, що містить такі ролі: «Доповідачі», «Опоненти», «Провокатори», «Критики», «Ведучий» (педагогічна дисципліна – за вибором магістранта) та підготуватися до його проведення (мікрОВикладання); запропонувати варіанти використання «мозкового штурму» на семінарському занятті з педагогічних дисциплін; розробити опорну схему семінарського заняття однієї з тем курсу педагогічних дисциплін (за вибором); підготуватися до ділової гри «Аукціон ідей», присвяченій можливостям підвищення ефективності семінарського заняття з педагогічних дисциплін; розробити методичні рекомендації для студентів щодо їхньої підготовки до семінарських занять із педагогічних дисциплін за такими етапами: проектування власної діяльності, пошук нової інформації, засвоєння й осмислення нової інформації, синтез нової інформації.

Тема 11. Методика проектування та проведення практичних лабораторних занять із педагогічних дисциплін: на основі реконструкції педагогічного досвіду викладачів педагогічних дисциплін підготувати план-конспект практичного заняття за обраною темою; розробити приклади практичних завдань-проектів для студентів із курсу «Дошкільна педагогіка»; створити проект практичного заняття з інноваційним компонентом з однієї (за вибором) теми курсу «Дошкільна педагогіка»; підготуватися до аналізу створених магістрантами конспектів практичних занять, склавши власну план-схему такого аналізу; розробити сценарій ділової гри «Майстер-клас» «Практичне заняття з педагогічної дисципліни» й підготуватися до його проведення.

Тема 12. Методика проектування та проведення контролю навчальних досягнень студентів із педагогічних дисциплін: на основі

реконструкції власного студентського досвіду визначити найбільш поширені види контролю навчальних досягнень студентів, запропонувати альтернативні, з'ясувати, до якого виду контролю вони належать, результати представити в таблиці:

Форма контролю	Вид	Альтернатива

Скласти три варіанти завдань для контрольної роботи з курсу «Загальна педагогіка», що передбачають репродуктивний, продуктивний і творчий рівні засвоєння студентами навчального матеріалу; розробити тестове завдання для студентів (навчальна дисципліна й тема – за вибором магістранта), використовуючи різні види завдань (з пропусками, на доповнення, альтернативного вибору, на встановлення правильної послідовності, на відповідність тощо); розробити зміст шкали рейтингового контролю навчальних досягнень студентів.

Тема 13. Вимоги щодо підготовки майбутніх викладачів для педагогічних ВНЗ: дібрати вислови, думки щодо суспільної ролі викладача ВНЗ і вимог до нього; скласти граф-схему співвідношення понять «педагогічна культура», «педагогічна компетентність», «методична культура», «професійна майстерність» викладача ВНЗ; підготувати самопрезентацію «Я – викладач ВНЗ»; розробити пам'ятку викладачу-початківцю «Ефективний викладач»; дібрати аргументи й факти для круглого столу з теми «Становлення й розвиток педагогічної культури викладача ВНЗ»; проаналізувати індивідуальні плани викладачів педагогічних дисциплін і визначити співвідношення основних напрямів їхньої професійної діяльності.

Тема 14. Методична культура в соціальному й особистісному вимірах: охарактеризувати основні етапи становлення методичної культури як соціокультурного феномену; скласти професійний портрет викладача педагогічних дисциплін із розвиненою методичною культурою; підготувати аргументи й дібрати факти для участі в мозковому штурмі за темою «Шляхи та засоби розвитку методичної культури майбутнього викладача».

Тема 15. Методичний складник професійної діяльності викладача педагогічних дисциплін як джерело розвитку його методичної культури: скласти каталог методичних розробок із педагогічних дисциплін (за вибором) за останні 10 років і написати анотацію до однієї з них; на основі аналізу методичних рекомендацій для студентів визначити, яким вимогам

вони мають відповідати й підготуватися до ділової гри «Експертиза методичної продукції викладача ВНЗ»; представити матеріал з узагальнення досвіду роботи викладача ВНЗ (за вибором магістранта) у формі статті; скласти навчально-методичний комплекс педагогічної дисципліни (за вибором); визначити власні труднощі, що виникли в процесі оформлення продуктів методичної діяльності, та проаналізувати їх можливі причини, заповнити таблицю:

Труднощі	Причини

Скласти модель формування методичної культури майбутніх викладачів в умовах педагогічного університету; дібрати аргументи й факти для участі в дискусії з теми «Чи є методична діяльність викладача ВНЗ необхідною?»; створити банк інноваційних ідей щодо поліпшення викладання певної педагогічної дисципліни (за вибором магістранта).

Організація самостійної роботи передбачає опосередковану роль викладача через створення умов навчальної діяльності, включення магістранта до системи діяльності як суб'єкта, здатного свідомо й цілеспрямовано діяти, набувати адекватних щодо виконаних дій результатів, сприяє логічному переходу від здібностей, умінь, знань і навичок, що формуються під час вивчення конкретної навчальної дисципліни до загальних, потрібних майбутньому викладачу. Завдяки самостійній роботі відбувається перехід від переважно виконавчої репродуктивної діяльності магістрантів до пошукового, творчого начала, здійснюється індивідуалізація та диференціація професійного фахового навчання й розвитку особистості майбутнього викладача.

Висновки. Таким чином, самостійна робота є важливим складником і умовою опанування магістрантами змісту курсу «МВПД у ВНЗ», а послідовна реалізація її завдань сприяє підвищенню якості професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури. Її потенціал зумовлений можливістю забезпечувати гнучкість та узагальненість професійних знань і умінь, внутрішніх потенцій саморозвитку й самовдосконалення майбутніх викладачів педагогічних дисциплін.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у створенні навчального посібника як дидактичного засобу, що забезпечить методичну підтримку магістрантам – майбутнім викладачам педагогічних дисциплін щодо опанування ними програми професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. Н. Организация самостоятельной работы студентов в условиях интенсификации обучения / А. Н. Алексюк, Н. А. Аюрзанайн, П. И. Пидкасистый и др. – К. : ИСИО, 1993. – 336 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 206 с.
3. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович, С. Л. Кандыбович. – Мн. : Харвест, 2006. – 416 с.

РЕЗЮМЕ

Княжева И. А. Организация самостоятельной работы магистрантов в рамках курса «Методика преподавания педагогических дисциплин в высших учебных заведениях».

В статье раскрыта сущность самостоятельной работы как специфического педагогического средства организации и руководства самостоятельной деятельностью магистрантов – будущих преподавателей; показано, что она, как совокупность действий субъекта обучения, предполагает: определение собственной цели и задач, планирование путей их достижения, мотивацию, определение процесса действий, их самоконтроль и коррекцию для достижения поставленной цели; выделены этапы самостоятельной работы (подготовительный, основной, завершающий) и разработано ее содержание в рамках авторского курса «Методика преподавания педагогических дисциплин в высших учебных заведениях».

Ключевые слова: самостоятельная работа, магистранты, будущие преподаватели, методика преподавания, педагогические дисциплины, высшие учебные заведения.

SUMMARY

Knyazheva I. Organization of independent work magisters in yhe framework of course «Methods of teaching of pedagogical disciplines in higher educational establishments».

In this article the author exposes the essence of independent work as a specific pedagogical mean of organization and managing independent activity magisters as future teachers. The author states that such work as an aggregate of actions of teaching subject supposes the following steps: determination of own purpose and tasks, planning of ways of their achievement, motivation, determination of process of actions, self-control and correction for achievement of the defined purpose.

The necessity of high-quality professional-pedagogical preparation of future teachers of higher school makes a focus on the need of improvement of the system of organization of independent work of master's degree students as an important constituent of the credit-module system of organization of teaching.

Independent work of master's degree students as future teachers of higher school is directed to fixing and deepening their theoretical knowledges improvement of practical skills and abilities necessary for high-quality realization of future teaching activity.

Independent work completes the tasks of all other types of educational activity of master's degree students as future teachers of higher school, because knowledge which does not become the object of their own activity can not be considered as their personal property.

Managing independent work of master's degree students supposes development of the system of tasks, determination of purpose for each task, instructing of future teachers in

relation to the stages of its implementation, looking after development of independent work, bringing in necessary corrections in the process of its realization, working out the totals and evaluation of independent work of future teachers.

The important condition of efficiency of independent work of future teachers of higher school is deep awareness of its aims and facilities for realization, which carries out self-organisation and self-control of process self-education, positive and negative sets his sides failings.

In the article the stages of independent work (preparatory, basic, finishing) are selected and its maintenance is developed within the framework of the author course «Methods of teaching of pedagogical disciplines in higher educational establishments».

Key words: *independent work, magisters, future teachers, teaching method, pedagogical disciplines, higher educational establishments.*